

"בעתיד הקרוב תתחולל טרגדיה"

"לביאה קטנה"; יוסף

שקבורצקי; תרגום מציינית: יהודה להב; עם עובד; 1988

"אין זה רומן חברתי או פסיכולוגי, אלא רומן בלשי". כותב יוסף שקבורצקי ברעיון מבוא לספרו "לביאה קטנה". ומטרתו של הרומן הבלשי, לדבריו, הן: "גילוי הרצח וכידור דעתו של הקורא".

אולם אם מטרה של סיפור, כלשהו, מציינה מחור לו (בידור הקורא, למשל) הרי גילוי הרצח אינו בין מטרתיו של הסיפור הבלשי; הרצח וגילוי, שניהם מציינים כבר בחוף הסיפור. אך הגדרתו של שקבורצקי נכונה לסיפורו שלו; ועוד אשוב לעניין זה בהמשך.

קארל לרן הוא גיבור ומספרו של "לביאה קטנה". כל הנחשב, הנראה והמוזגש מתעבר אל הקורא דרך המסגרת של מחשבותיו, עינו והרגשותיו. החבר קארל הוא עורך בהוצאת ספרים; האירועים המתרחשים בהוצאה —

אירועים בינאישיים ואירועים ספרותיים — הם נתיב אחד מבין השניים המרכזיים ב"לביאה קטנה". התאהבותו של החבר קארל בעלמה סטריברנה, שכבטיה הוא זונח את חברתו ובוגד בחברו הפרופסור, היא הנתיב השני בסיפור.

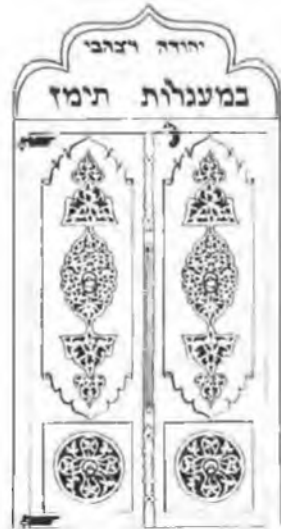
שני הנתיבים הללו מצטלבים מדי פעם בפגישות האנשים המשתייכים אליהם. הצטלבויות אלה תוכפות והולכות לקראת סוף הסיפור, ומשמעותן נעשית הרתיגול יותר ויותר. אולם אבתנה זו נעשית רק כדבעד, לאחר שהפקעת הותרה, לאחר שהרצח התגלה. שקבורצקי מביא כמוטו לספרו את מילותיו של גדול הבלשים, או לפחות המפורסם בהם, שרלוק הולמס. הוא אומר: "יש פשעים שאין החוק יכול לגעת בהם ועל-כן הם מצדיקים במידה ידועה מעשי נקם פריטיים".

אולם מוטו זה מושם בפתיחתו של רומן, המתמשך על פני כמעט 280 עמורים; ואנחנו קוראים את סיפור אהבתו של החבר קארל ודחייתו בידי העלמה סטריברנה המסתורית והיפהפיה; ואנחנו קוראים את עלילות המערכת הספרותית בצ'כוסלובקיה של לפני ההפשרה של סוף שנות ה-50, לפני האביב הקצר של פראג; אנחנו מגחכים בעליונות ובאירוניה לקורותיה של ד"ר ארליכובה, לדוגמה, "שעשתה את עבודתה ברשלנות, כי בספר 'הולנדית למסע ברכבת' לא מחקה את הפסוק; כשריד של צורת הזוגי העתיקה, נותרו כשפה ההולנדית מלים שנטיחן חורגת מן המקובל, כגון 'עגל', 'צאן רעים'. הפיקוח העיר על הפסוק הפגום, המסמין צאן לעם, המנהל האשים את ד"ר ארליכובה בבגרות מרדמה ביסודות מלאכת העריכה." (203) וכשאומר המספר (228-229): "אנו מתקרבים לסיום העלילה, ועל-פי כל כללי הספרות הבלשית, חייב הפושע להיות משהו שאני מכיר מן ההתחלה" הרי שהתרחקנו בתודעתנו מרחק רב מן

יעוד חשוב

שירת יהודי-תימן העברית: לקט נבחר; ליקט, פירש והקדים מבוא יהודה רצהבי; ע' 271

לפנינו פניוס ראשון ומקיף בעברית של שירת יהודי תימן במיטבה. זוהי שירה מיוחדת במינה בצביונה וברוחה, והיא נוצרה בגולה על כל המשתמע מכחינה מדינית (גזירות ורדיפות) ומכחינה תרבותית. עם העליות ההמתניות וחסול גולת-תימן (הגם שנתרו שם עדיין כמה אלפי יהודים) נחתמה היצירה הזאת. השירה היא ענף מרכזי ביצירת יהודי תימן, והשפעתה רבה על חייהם. ראשיתה במאה ה-12 והיא נמשכה כ-800 שנה עד לתקופת-המרתה. מספר פיטניה עולה לעשרות, ושיריה — לאֶלפים. היא כתובה בשלש לשונות, שרונחו ביניהם: עברית, ארמית וערבית, ורבה גנחה עדיין בדיואנים. לראשונה נתגלתה שירה זו לפני כ-130 שנה על-ידי החוקר ד' יעקב ספיר, שסירר בתומו כ-1859, ושירים נבחרים נתפרסמו לראשונה בספרו "אבן-ספיר". המדורות המופיעים באנתולוגיה שלפנינו מקבילים להתפתחות השירה: תפילת היהודי, ולאחריה שירים בעלי צביון לאומי (דת ותורה), שבת ומערה, שמחת חתנים, ולבסוף — גלות וגאולה.

הבולטים והנודעים ביניהם הם: ר' זכריה אלצ'אהר, שנתפרסם במיוחד ב"ספר המוסר" שלו; ר' יוסף בן ישראל, ר' שלם שבזי ור' סעדיה בן יהודה מנצורה. שירת יהודי-תימן היא בעיקרה שירה דתית-לאומית, והיסוד החילוני שבה הוא מיעוט מבוסס. ההתעוררות הפיוטית שקלה במאה ה-17, ואשר מגורה, פגרה, בהתפתחות הקבלה בישראל, התסיסה את כל קהילות ישראל כמורח ובמערכ; פיוטיהם אל הא"ר, נג'ארה, אלקבץ ולביא נתפשטו בגולה והפיחו רוח-יצירה. לשירה נודע איפא יעוד חשוב בתקופה הרת-מאורעות זו. היא טיפחה רבקות עזה כאלהי-ישראל, רוממה את רוח העם השחוחה. השירה נטעה בו גאווה בהיותו נמנה עם העם הנבחר, בן שרף אֶמְנוּ, ואילו המוסלמי הוא בן הגר השפחה.

לשירת ספרד נודעה השפעה רבה על שירת-תימן. סליחות משוררי-ספרד

חמירותיהם סיפקו את צרכיהם בשבתות, כמעדים וכשמחות-מצוה. שירי-חול וקודש של ספרד נתחבבו על יהודי תימן, וקמו להם מעתיקים רבים, ובזכותם ניצלו מאות שירים ופיוטים ספרדיים, ואף דיונים של גדולי-השירה כיהודה הלוי, משה אבן-עזרא ואברהם אבן עזרא. "ספר-המוסר" של ר' זכריה אלצ'אהר, למשל, עשוי כמתפתחו של "תחכמוני" לאלחרוי ומדובות בו השפעות משוררי-ספרד (הספר הזה נערך עריכה מדעית והוצא לאור על ידי פרופ' יהודה רצהבי). אף הפיוט הספרדי סחף במרוצת-הזמן וכבש את המחזור התימני.

שירת-הגולה — ימיה זימרה-הגלות. הדפיה והנגישות העירו בנפשם כיוספים לגאולה ולמשיח ושירת-הגאולה התפתחה איפוא מפורח-המצויאות. השירים מצטיינים בבטוי עמוק ונוקב של כאבם ויגונם, ושירת-הגאולה קרוּנה להט-כיוספים משיחיים. אתה מוצא גם שירי תוכחה ומוסר, וכן שירי-הלכה, העוסקים בדיו-אישיות וטרפיות וכיוצא באלה. אתה מגלה גם שירי-אהבה וידירות, אמנם במספר מועט. שירי-אהבה נשתמרו במקצת בשידור ופאת, (נפרד כיום ופאת), בערבית — תהלוכה חגיגית להובלת הפלה לבית-החתן. פן נשתמרו שירי ה"קדויות", שהן שירי שמחה (עפ"י הארמית ח.ד.י.) וכן אתה מוצא את ה"קללות", סוג-שירים מיוחד ליהודי-תימן בלבד, והן חילופי-ברכות בין הקהל לבעלי-השמחה (החתן, אבי-הנימול ובעל-הבית). עקב נטייתו של שירת-תימן למגמות מיסטיזם-דתיות נתחברו במקביל שירי-אהבה אלגוריים, שענינם אהבת כנסת ישראל לאלוהיה ודבקותה בו.

באשר למשקלים ראוי לציין, כי מאחר שחלק נכבד משירה זו נכתב ערבית, אימצה לה שירת-תימן את המשקלים הערביים, שנתקבלו באספולה הספרדית. ביחוד נפוצים בקרבם שירי ה"איזור" (תושית) ובאשר למסורת הניקוד של יהודי-תימן ללשון-חכמים — הריה מבוססת, כידוע, על המסורת הבבלית הקדושה (ראה ספרו של פרופ' שלמה מורג על הגיית יהודי-תימן).

משוררי-תימן, שהיו בקיאים בשלש השפות האחרות (ערבית, ארמית וערבית) יצרו גם תצורות חדשות על פי השפה האלה. למשל, עפ"י עברית — הגלים (ערבית), הנחיר (משך מים פגור) עֶתְרוֹן (תפילה); עפ"י הארמית — גוש (בלבל), טמש (טבל); ועפ"י הערבית — עֶשֶׂק (אהב) לשלם שלום (לדרוש בשלום) וכיוצא באלה.

הספר ערך ומוגה בקפדנות וכאהבה, הפיפוש נהיר על דרך הפשט. אתה ניצב משתאה נוכח אותו שֶׁבֶט מופלא, שחי לו כאלפים שנה בְּדֵל ומופרש משאר הגלויות, ומעץ-יצירתו לא תרב [חרב] חרף כל הפרוענויות. אנתולוגיה זו היא אֶבְיָן כשירת-ישראל, היא מוגשת בידי גורל חוקרי יהודי-תימן בדורנו.

שמואל רגולנט

ספי שפר